

MÜHARİBƏ VƏ POSTMÜHARİBƏ DÖVRÜNÜN ORTAQ ETİK DƏYƏRLƏRİ

İradə ZƏRQAN¹,

AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun

Etika şöbəsinin aparıcı elmi işçisi,

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,

iradazargan@gmail.com

rid53925

Xülasə. *Məqalədə müharibə və postmüharibə dövründə cəmiyyətdə baş verən fərqli situasiyaların fəlsəfi təhlili kontekstində şəxsiyyəti xarakterizə edən əsas əxlaqi-etik parametrlər müəyyən olunur. Müharibə qəhrəmanlıqları və arxa cəbhə vətənpərvərlik nümunələrində başlıca hərəkətverici qüvvələr izlənilir; şəxsiyyətləri xarakterizə edən yüksək mənəvi keyfiyyətlərin mənbələri və örnəklərinə toxunulur. Vədan, məsuliyyət, inam, sədaqət, vətənpərvərlik və cəsarət anlayışlarının istər müharibə, istərsə də postmüharibə dövrü şəxsiyyətlərinin ortaq əxlaqi-etik keyfiyyətləri, ali məqsədə və ictimai hədəflərə çatmaqda əsas meyarları olduğu qeyd edilir.*

AÇAR SÖZLƏR: *müharibə, postmüharibə, Quran, etika, cığır.*

Ирада Зарган

ОБЩИЕ ЭТИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ ВОЕННОГО И ПОСЛЕВОЕННОГО ПЕРИОДА

Резюме. *В статье определяются основные морально-этические параметры, характеризующие личность, в контексте философского анализа различных ситуаций, происходящих в обществе в военный и послевоенный период. На примерах военного героизма и тылового патриотизма прослеживаются основные движущие силы, затрагиваются источники и примеры высоких моральных качеств, характеризующих личности. Отмечается, что понятия совести и ответственности, доверия и верности, патриотизма и мужества являются общими морально-этическими качествами личностей военного и послевоенного периода, основными критериями достижения высшей цели и социальных задач.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *война, послевоенное время, Коран, этика, путь.*

Irada Zargan

¹ Orcid: 0000-0001-9912-2953 ID

SHARED ETHICAL VALUES OF THE WAR AND POST-WAR PERIOD

Summary. *In the article, the main moral-ethical parameters characterizing the personality are defined in the context of the philosophical analysis of different situations occurring in the society during the war and post-war period. In examples of war heroism and rear-front patriotism, the main driving forces are traced, the sources and examples of high moral qualities characterizing personalities are touched upon. It is noted that the concepts of conscience and responsibility, trust and loyalty, patriotism and courage are the common moral and ethical qualities of the personalities of the war and post-war period, and the main criteria for achieving superior purpose and social goals.*

KEY WORDS: *war, post-war, Quran, ethics, path.*

Etika (yun. ethika, ethos - adət) əxlaqın tədqiqi, inkişafı, normaları və cəmiyyətdəki rolunu öyrənən qədim fəlsəfə sahəsidir. Müasir dövrdə elm və texnologiyanın inkişafı nəticəsində məşğulluq sahələrinin artması, süni intellekt sahələrinin yaranması və cəmiyyətə təsiri əxlaq nəzəriyyəsinə yenidən baxmaq ehtiyacı yaradır. Əl əməyinin yüngülləşməsi və zehni fəaliyyətin artması şəraitində insanlıq funksiyasının, əxlaqi-etik, mənəvi mühitin qorunması aktuallığını saxlayır. Müharibə və postmüharibə dövründə insanlıq funksiyasının təzahürü, etik kateqoriyalar olan vicdan və məsuliyyət anlayışlarının fərdi və ictimai assosiasiyası, insanın cəmiyyətdə öz yerini və rolunu ifadə etməsi elmi-fəlsəfi aktualıq kəsb edir.

İnsanlar ünsiyyət və əməkdaşlıq üçün yaranmışlar. Sağlam cəmiyyətlər üçün sülh və qarşılıqlı anlaşma vəziyyəti normadır. Şiddətin, radikallığın, fobiya və kataklizmlərin artması, münaqişə və müharibələr ictimai münasibətlərdəki normaların pozulmasının, hüquq və siyasətin iflası, beynəlxalq aləmdə mənəvi tənəzzülün nəticəsidir. Müasir dünyada qüvvələr nisbətinin texniki tərəqqi göstəriciləri ilə tənzimləndiyini görməmək mümkün deyildir. Lakin bunu hələ insanın robota təslimiyyəti adlandırmaq olmaz. Gələcəkdə belə bir problemlə üz-üzə qalmamaq üçün süni intellektə təbii intellekt etika və psixologiyasının intiqalı vacibdir. Robotların “şəxsiyyəti” dünya vətəndaşlığı üçün aktual problemdir. Dünyanın xilasını mədəniyyətin, beynəlxalq universalilərin qorunmasına bağlıdır. Süni intellekt dünya nizamının əsaslarını sarsıtmamalı, əksinə, qorunmalıdır. Vasitələr, alətlər dəyişsə də, nizamı tənzimləmə məqsədləri və vəzifələri sabit qalmalıdır. Siyasətin böhranı, primitiv mübarizə üsulu olan münaqişə və müharibələrin yenidən alovlandığı müasir dövrdə etika elminin üzərinə çox böyük vəzifələr düşür. Keçmişdə və indi aparılan hərbi əməliyyatlarda, eləcə də quruculuq işlərində fərqli texnikalar istifadə olunur, lakin məqsəd eynidir: həyatı, yaşanı davam etdirmək. Çünki məhv etmək yaşamaq və yaşatmaqdan daha asandır. Lakin bəzən insan məcburiyyətdən sərt tədbirlərə əl atmalı olur: varlığını qorumaq, müdafiə hüququnu icra etmək, ədaləti, təbii nizamı, harmoniyayı pozmamalıdır üçün...

Azərbaycan 2016-cı ildəki aprel döyüşləri, 2020-ci ildəki 44 günlük müharibə və nəhayət 2023-cü ildəki 23 saatlıq antiterror əməliyyatı ilə Birinci Qarabağ müharibəsində Ermənistan silahlı qüvvələri

tərəfindən işğal edilmiş 17 min kv.km torpağını geri aldı. Lakin qələbə heç də asan olmadı... Azərbaycan xalqı səbri, dəyanəti, əzmi, cəsarəti ilə sınıandı. İllərlə beynəlxalq qanunların icrasını təmkinlə gözləyən, provokasiyalara uymayan dövlətimiz münaqişənin dinc, sülh yolu ilə həlli istiqamətində ardıcıl siyasət apardı. Lakin sivil münasibətləri, mövcud sərhədləri aşan düşmənin azğın hərəkətləri və mülki əhaliyə yönəlmiş cinayət əməlləri millətimizin səbrini daşırdı.

Səbri sınıanan vətən oğullarından biri Biləsuvar rayonunun Əliabad kəndinin sakini Mübariz İbrahimov olmuşdur. Erməni ordusunun Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi, əhaliyə qarşı cinayət əməlləri, Xocalıda törətdikləri soyqırımını Mübarizin qəlbində qisas hissini alovlandırmış, düşməne layiqli cavab verməyə təşviq etmişdi.

1988-ci il fevralın 7-də dünyaya gələn M.İbrahimov 2005-ci ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra Daxili Qoşunların "N" sayılı hərbi hissəsinin Xüsusi Təyinatlı Böliüyündə hərbi xidmətdə olmuş, 2007-ci ildə çavuş rütbəsi almışdı. Bir müddət mülki fəaliyyətlə məşğul olduqdan sonra dözməyib yenidən hərbi xidmətə yollanmışdı. 2010-cu ilin aprel ayından ön cəbhədə - Tərtər rayonundakı hərbi hissədə gizir olarkən düşüncəsində bircə məqsəd vardı: namusu tapdanan ana-bacılarımızın qisasını düşməndən almaq [1].

Nəhayət, 19 iyun 2010-cu il tarixində gecə saat 23:30-da Mübariz İbrahimov düşmən mövqeləri ilə aramızda olan 1 km neytral zonanı (minalanmış sahəni) tək keçərək ağılasıqmaz şücaət göstərdi. O, düşmənin silahlarını da istifadə edərək 5 saat təkbaşına erməni qarnizonu ilə vuruşaraq düşmənin 140-dan çox əsgər və zabitanı məhv etdi... Mübariz İbrahimov qayıtmaq imkanı olsa da, geri dönmədi, düşmən cəbhəsinin içərilərinə doğru yönəldi. Onu ələ keçirmək istəyən düşmən tərəfin bütün cəhdlərinə baxmayaraq, daha 1 saat ölüm-dirim savaşı apardı və qəhrəmancasına həlak oldu. M.İbrahimovun bu mərdanə, dillərə dastan qəhrəmanlığından sonra Ermənistanda 3 günlük matəm elan olunmuşdu [1].

Mübariz İbrahimov öz hərəkəti ilə yalnız erməni təcavüzkarlarına deyil, zorakılıq qarşısında susan bütün dünyaya, rəzalətə qarşı qəti mövqe qoymayan beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik təşkilatlarına ədalətli mübarizə nümunəsi göstərdi. Bu həm də vətənin haqq səsinə, millətin "Xocalıya ədalət!" çağırışına bir gəncin, Azərbaycan əsgərinin verə biləcəyi cavab - erməni zülmünə qarşı ədalətli davranış idi.

Bəli, Azərbaycan əsgəri Mübariz İbrahimov addım-addım gəldiyi öz həyatı və ölümü ilə əfsanəvi qəhrəmanlığa imza atmışdı... Bu hadisə göstərdi ki, həyatda heç nə təsadüfi deyil, Allahın vədi haqdır: "Kim necə yaşasa - elə ölər, necə ölsə - elə də həşr olunar". Mübariz İbrahimov ailəsinə son məktubu onun müqəddəs məramından xəbər verirdi: "Canım atam və anam. Məndən ötrü darıxmayın. İnşallah, Cənnətdə görüşəcəyik. Mənim üçün bol-bol dua edin. Vətənin dar günündə artıq ürəyim dözmür. Allaha xatir bunu etməliyəm. Ən azından ürəyim sərinlik tapar. Şəhid olanadək bu şərəfsizlərin üzərinə gedəcəyəm. Şəhid olsam - ağlamayın. Əksinə, sevinin ki, o mərtəbəyə yüksəldim. Allaha ibadətlərinizi dəqiq yerinə yetirin. Çoxlu sədəqə verin. Seyid nəvəsi olaraq bunu etməliyəm. Allah böyükdür. Vətən sağ olsun. Oğlunuz Mübariz. Haqqınızı halal edin" [2].

Şərəfli həyat sürmüş Mübariz İbrahimov şəhid kimi bu dünyadan ayrıldı və Bakı şəhərindəki İkinci Şəhidlər Xiyabanında dəfn edildi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyul 2010-cu il tarixli 1040 sayılı Fərmanı ilə ona ölümündən sonra "Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı" adı verildi.

Mübarizin qeyri-adi şücaətinin sirri yalnız döyüş filmlərinə baxmasında deyil, həm də İslama

təslimiyyətində idi; dünya həyatında xeyri və şəri Allahın imtahanı kimi qəbul etməsi - tövhidə sarılması və heç bir şeyi Allaha şərik tutmaması idi... Dinə iman edən insan Allahın vədinin həqiqət olduğu şübhə etməz, özünü Allahın bəndəsi kimi yetişdirər, Qurana, Allah Rəsulu tərəfindən nəql olunan elmə əməl edər. Mübariz Rəbbinə, Onun hikmətinə sadıq müsəlman: halal dolanan, doğru danışan, canını sağlam, nəfsini təmiz saxlayan, namaz qılan, sədəqə verən, pisi yaxşı ilə əvəz etməyə cəhd edən insan - mömin ömrü yaşadı. Mübariz İbrahimov insanlıq funksiyasının fərqi olan, inandığını, bildiklərini yaşayan, qəlbi Allahın zikri ilə rahat və əmin olduğu üçün - vəsvəsədən uzaq, qorxmaz şəxsiyyət idi. O, Allah Rəsulu Həzrət Məhəmmədin ümmətindən olduğunu həyatı və ölümü ilə insanlara xatırladı. Müasir insanların möcüzə hesab etdikləri belə hadisələrin sirri Qurani-Kərimdə bu cür açıqlanır: **“Ya Peyğəmbər! Möminləri döyüşə həvələndir (təşviq et). İçərinizdə iyirmi səbrli kişi olsa, iki yüz kafirə, yüz səbrli kişi olsa, min kafirə qalib gələr. Çünki onlar (həqiqətən, Allahın möminlərə olan köməyini) anlamayan bir tayfadır!”** [3, “əl-Ənfal”, 65].

Həmin surənin 66-cı ayəsində Allah-Təala vədini bir daha təkrar edərək **“...Allah səbir edənlərlədir!”** - buyurur. Bu birliyin dəlili Quranın “İmran ailəsi” surəsinin 125-ci ayəsidir. Ayədə buyurulur: **“Bəli, əgər səbir edib (Allahdan) qorxsanız, onlar (Məkkə müşrikləri) qəzəblə üstünüzə gəldikləri zaman Rəbbiniz artıq beş min nişan qoyulmuş mələklə sizə yardım edər”** [3, “Ali-İmran”, 125]. Qeyri-bərabər qüvvələr nisbətində Mübarizin üstünlüyü yalnız bu dəlillə izah oluna bilər.

Mübariz İbrahimovun Azərbaycan gəncləri üçün ilham mənbəyi olan qəhrəmanlığı millətimizin əsrlərdən bəri davam edən milli-mənəvi dəyərlərə varisliyinin əyani nümunəsidir. Bu hadisə insanın vicdanı ilə vəzifə məsuliyyəti arasındakı əlaqəni göstərir. Mübarizin igidliyi müsəlman türkünün növbəti dəfə özünə qayıdışının təzahürü, bir millətin zülmə qarşı barışmaz ruhunun təcəllisi və əməli təsdiqi oldu... Həmin hadisədən sonrakı proseslərdə tarix “bir ölüb, min dirilən” millətin əzminə bir daha şahid oldu...

Azərbaycan xalqı şəhid əxlaqının daha bir nümunəsinə düşməyə qarşı mətin duruşlu Natiq Qasimovun simasında da şahid olmuşdu. Müqayisəolunmaz qüvvələr fərqi şəraitində düşmənlə sonadək mübarizə aparmaq cəsarəti insandan çox böyük iradə, təmkin, səbat, qorxmazlıq, cəsarət və dəyanət tələb edir. 6 nəfərlik heyətlə 5 gün ac-susuz düşmənlə vuruşan Natiq Qasimov haqqında Rusiya mətbuatında dərc olunan məqalə bütün dünyaya yayılmışdı.

N.Qasimov 1971-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Gədəbəy rayonu Kiçik Qaramurad kəndində anadan olmuşdur. Rusiyanın Krasnoyarsk vilayətində Daxili Qoşun hissələrində xidməti başa vurduqdan sonra 1991-ci ildə vətənə qayıtmış, elə həmin il könüllü olaraq Ağdam rayonunda təşkil edilmiş “Qarabağ şahinləri” taboruna yazılaraq Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan silahlı qüvvələrindən azad olunması uğrunda döyüşlərə qatılmışdı.

1992-ci ilin yazında “Qarabağ şahinləri” batalyonundan 31 nəfərlik bir dəstə Ağdamın Pirlər kəndi yaxınlığındakı strateji əhəmiyyətli bir yüksəkliyi ələ keçirmək əmrini alır. Tapşırıq yerinə yetirilir, yüksəklik ələ keçirilir, lakin bu döyüşdə komandir və döyüşçülərin bir hissəsi həlak olurlar. Natiq yanındakı 6 döyüşçü ilə alban məbədində daldalanaraq arxadan kömək gözləyir. Lakin “Qarabağ şahinlərinə” kömək gəlmir.

Erməni silahlıları aramsız hücumlarla yüksəkliyi iki gün ərzində geri qaytarmağa cəhd etsələr

də, itki verərək geri çəkilmək məcburiyyətində qalırlar. Döyüşçü yoldaşlarını itirən Natiq son dərəcə əlverişli strateji mövqedə yerləşən Alban məbədində təkbaşına mübarizəni davam etdirir. Orada bütöv bir batalyonun yerləşdiyini zənn edən erməni silahlıları bir neçə gün sonra - 26 fevral 1992-ci il tarixində yenidən məbədi mühasirəyə alırlar. Onlar bu dəfə hiyləyə əl atırlar: əllərində əsir olan azərbaycanlı – Xocalı sakini, işğaldan əvvəl məktəb direktoru işləmiş Cəfər Cəfərovu alban məbədinə danışığa göndərirlər. O, ermənilərin qərarını - əgər təslim olmazlarsa, məbədi partladacaqlarını və 20 əsir Xocalı sakini güllələyəcəklərini – içəridəkilərə xəbər verməli idi [4].

Cəfər müəllim kilsəyə daxil olanda 3-4 meyit və üzü üstə yıxılmış Natiqi görür. Natiq ondan su istəyir. Su olmadığından Cəfər müəllim ona çörək verir. Könülsüz yeyən Natiq 6 yoldaşından üçünün öldüyünü, üçündən isə xəbərsiz olduğunu söyləyir. O, tək döyüşdüyünü, son bir-neçə gündə bayrağı və postu qoruyaraq arxadan kömək gözlədiyini bildirir. Erməni tərəfin tələbini eşidən Natiq Xocalı əsirlərinin və Cəfər müəllimin güllələnməsinə razı olmur. Havaya güllə atır, üçrəngli bayrağı sinəsinə sıxaraq düşməyə təslim olur.

Həmin hadisə rus müxbir Konstantin Smirnov və italyan operator Enriko Sarzini tərəfindən lentə alınır. Erməni silahlılarının əhatəsində cəsarətlə irəliləyən Natiqin məşhur fotosu sonralar “Oqonyok” jurnalında dərc olunur və bütün dünyaya yayılır. Şahidlərin söylədiklərinə görə, erməni silahlılar əsirləri BTR-lə Əsgəran qalasına gətirdikdən sonra Cəfər Cəfərovu kameraya salır, Natiqi isə hərbi komendantın otağına dindirməyə aparırlar. 14 mart 1992-ci ildə Cəfər Cəfərov 20 əsir həmkəndlisi ilə birlikdə Ağdam yaxınlığındakı qəbiristanda erməni əsirlərlə dəyişdirilir. K.Smirnovun sözlərinə görə, o, ezamiyyətinin sonunda Qarabağdan çıxarkən Natiq hələ sağ imiş [5].

Rusiyalı müxbir ilk zamanlar Natiqin yaxınlarına onun axtarışında köməklik göstərəcəyini və etsə də, sonradan fikrini dəyişmiş, naməlum səbəblərdən sözümdən imtina etmişdir. Ermənilər tərəfindən əsir və girov götürülmə faktı danılan şəxslərin siyahısında Natiq Qasımovun da adı vardır. Dəfələrlə edilmiş müraciətlərə baxmayaraq, bugünədək erməni tərəfi Natiqin sonrakı taleyini Azərbaycandan və beynəlxalq təşkilatlardan gizlədir [4].

Mübariz İbrahimovun, Natiq Qasımovun, 2020-ci il iyulun 14-də Tovuz istiqamətində baş verən şiddətli döyüşlər zamanı ermənilərin hücum cəhdinin qarşısını alarkən qəhrəmancasına şəhid olan general-mayor Polad Həşimovun əməlləri onların yüksək mənəvi keyfiyyətləri, əxlaqi təmizliyi, vətəne və əqidəsinə sədaqətindən, insanpərvərlik hissələrindən qaynaqlanır [6].

Atəşkəs və ya sülh müqavilələri silahları susdursa da, yaralı qəlbləri sakitləşdirmək asan olmur. Cəmiyyətdəki həssas qruplarla uzun müddət sosial-psixoloji iş aparmaq, mənəvi yaraları sarımaq, ruhu qidalandırmaq lazım gəlir. İnsanların bir qismi postmüharibə dövrünə sərbəst adaptasiya olunsalar da, şəhid ailələri və qazilərin mütəmadi maddi-mənəvi dəstəyə ehtiyacları olur. Həssas qrupların sosial-psixoloji ehtiyaclarının ödənilməsində dövlətlə yanaşı, fondlar və QHT-lər yaxından iştirak edirlər.

“Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar yaralananların və şəhid ailələrinin təminatına dəstək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 8 dekabr 2020-ci il tarixli Fərmanı əsasında YAŞAT Fondu yaradılmışdır. Fondun vəsaitindən aşağıdakı istiqamətlərdə istifadə olunur:

2.5.1. şəhid ailəsi statusu alana və ya əlilliyi müəyyən edilənədək götürülən istehlak kreditlərinin

və digər bircə öhdəliklərinin qarşılınması;

2.5.2. müalicə və psixoloji dəstək xərclərinin ödənilməsi;

2.5.3. təhsil almasına, habelə əlavə təhsilinə, peşə hazırlığının artırılmasına, eləcə də yaradıcı potensialının inkişafına kömək edilməsi ilə bağlı xərclərin ödənilməsi;

2.5.4. məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması;

2.5.5. Himayəçilik Şurasının müəyyən etdiyi digər istiqamətlər.” [7]

Həssas təbəqədən olan insanların inkişaf edib həyatda uğur qazanması və cəmiyyətin aparıcı qüvvəsinə çevrilməsi naminə fəaliyyət göstərən bir sıra qeyri-hökumət təşkilatları da heç bir dini, irqi, sosial fərq qoymadan milli-mənəvi dəyərlərə sadıq qalaraq, eyni prinsiplərə və dəyərlərə sahib vətəndaşlarla əməkdaşlıq edir, onların sosial problemlərini həll etməyə çalışır. Dövrün tələbinə, zamanın ahənginə uyğun biliklərə yiyələnmələri, milli-mənəvi dəyərlərin təbliği istiqamətində gənclər arasında maarifləndirmə işi aparır, müxtəlif təbəqələr arasında dialoq mədəniyyətinin inkişafına töhfələr verirlər.

Məsələn, qeydiyyatında 2000-dən yuxarı ata himayəsindən məhrum uşaq olan “Cığır” İctimai Birliyi həm yetim uşaqlar, həm də onların anaları olan dul qadınlara maddi-mənəvi tələbatlarının ödənilməsi, təhsilinə yardım, habelə onlara psixoloji dəstəyin göstərilməsi ilə məşğul olur. Cəmiyyətdə həssas qruplarla yanaşı, himayəçilər və könüllülər çalışır [8].

2015-ci ildə qeydiyyatdan keçən birliyin fəaliyyəti mərhəmətə, könüllülüyə və qarşılıqlı sevgiyə əsaslanır. “Cığır”ın üzvləri: himayəçilər, əmanətlər (ata himayəsindən məhrum uşaqlar və onların anaları) və könüllülər (tələbələr, müəllimlər, mütəxəssislər və evdar xanımlar) öz azad iradələri və şəxsi təşəbbüsləri ilə cəmiyyətdə çalışırlar.

Qurani-Kərimdə buyrulur: **“Bu, (Allah tərəfindən nazil edilməsinə, haqdan gəlməsinə) heç bir şəkk-şübhə olmayan, müttəqilərə (Allahdan qorxanlara, pis əməllərdən çəkinənlərə) doğru yol göstərən Kitabdır. O kəslər ki, qeybə (Allaha, mələklərə, qiyamətə, qəza və qədəre) inanır, (lazımınca) namaz qılır və onlara verdiyimiz ruzidən (ailələrinə, qohum-qonşularına və digər haqq sahiblərinə) sərf edirlər. O kəslər ki, sənə göndərilənə (Qurana) və səndən əvvəl göndərilənlərə (Tövrat, İncil, Zəbur və s.) iman gətirir və axirətə də şəksiz inanırlar. Məhz onlar öz Rəbbi tərəfindən (göstərilmiş) doğru yoldadırlar. Nicat tapanlar (axirət əzabından qurtarıb Cənnətə qovuşanlar) da onlardır”** [3, “əl-Bəqərə”, 2-5]. Deməli, doğru yolu hamı görə bilmir. Doğru yolu görmək və o yolla getmək üçün insan təqvalı olmalıdır. Başqa sözlə, “təqva” İslam dini kateqoriyası müsəlman əxlaqı və etikasının əsasıdır. “Təqva” və bu kökün törəmələri olan “ittiqə”, “təqi”, “ətqa”, “müttəqi” feil formalarına Qurani-Kərimdə 285 yerdə rast gəlinir [8]. Ərəb dilindən tərcümədə “itaət etmək”, “qorunmaq” və “çəkinmək” məzmunu daşıyan “viqayə” məsdərindən düzələn “təqva” sözü – sidq ürəklə Allaha iman gətirmək və ibadət etmək; Onun kitabları və peyğəmbərlər vasitəsilə nazil etdiyi hökmlərə riayət etmək; Allahın haram buyurduqlarından çəkinərək qəzəbindən qorxmaq, dünya və axirət səadətinə ümid bəsləmək mənalına gəlir. Təqva sahibi Allah rızası üçün şübhəli işlərdən də çəkinərsə, vəra sahibi olar.

Ömür fürsəti az, həyat qısadır. İnsan zamanın bir hissəsini söhbətə və düşüncə mübadiləsinə sərf etməlidir. Rəsulullah söhbət əsnasında salanı, İslam dinini dünyaya yaymışdır. Mənəvi tərbiyənin ən mühüm ünsiyyət vasitələrindən biri söhbətdir. Həzrət Peyğəmbər səhabələrini birbaşa ünsiyyət -

söhbət ilə yetişdirmişdir. Müsəlmanlar onun sözlərini eşitməklə yanaşı, davranışını görmüş, feyz və ruhaniyyətindən bəhrələnmişlər.

Dünyada fəlakət və rəzalətdən, axirətdə əzabdan xilas olmaq üçün Allahdan yer üzünə nazil olan hədləri gözləmək: Quranın hikmətinə sarılmaq və qadağalardan çəkinmək lazım gəlir. Hədisi-şəriflərdə vəərə haqqında buyurulmuşdur: “Bu üç keyfiyyəti olan insan doğru yoldadır: Hər kəsə ünsiyyətə imkan verən gözəl əxlaq, sahibini haramlardan qoruyan vəərə, cahilliyi örtən həlimlik. Fəzlləri yerinə yetir ki, təqvalı olasan, haramlardan qaç ki, vəərə əhli olasan, Allahu-Təalanın sənə verdiyinə razı ol ki, insanların ən zəngini olasan”.

Təqva haqqında Qurani-Kərimdə buyurulur: **“Rəbbinizin məğfirətinə və genişliyi göylərlə yer üzünü qədər olan, müttəqilər üçün hazırlanmış Cənnətə tələsin”** [3, “Ali-İmran”, 133]; **“...Allah yanında ən hörmətli olanımız Allahdan ən çox qorxanımızdır (pis əməllərdən ən çox çəkinəninizdir)...”** [3, “əl-Hucurat”, 13]; **“...Allah yalnız müttəqilərdən (qurban) qəbul edər!”** [3, “əl-Maidə”, 27].

Həzrət Məhəmmədin hədislərində deyilir: “Təqva imanın libasıdır”; “Hər şeyin əsası vardır. İmanın əsası da vəərə və təqvadır”; “Ərəbin qeyri-ərəbdən fərqi yoxdur. Üstünlük təqva ilədir”; “Axirətdə Allah-Təalaya yaxın olanlar vəərə və zühd sahibləridir”; “Zühd və vəərə hər gecə qəlbləri gəzər, iman və həya olan qəblərə yerləşər, belə olmayan qəblərdə dayanmaz, keçib gedərlər”; “Elmi ilə amil olmayan alim, vəərəsı olmayan da abid ola bilməz. Zahid deyilsə, vəərə sahibi ola bilməz” [9].

Allah insanları ibadət üçün yaratdı... İbadət ünsiyyətdən, ünsiyyət salamdən başlayır... Dünyada sülhün, halallıq və salamatlığın, bərəkətin olması üçün salamı yaymaq və ünsiyyəti möhkəmləndirmək lazımdır. Quranda buyurulur: “İman gətirən, xeyirli işlər görən, namaz qılan, zəkət verən şəxslərin Rəbbi yanında mükafatları vardır. Onların (axirətdə) heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər!” [3, “əl-Bəqərə”, 277].

Nəticə

Tədqiqatdan məlum olur ki, müharibə zamanı ön cəbhədə vuruşan əsgərlərlə, arxa cəbhədə çalışan vətənpərvərlər arasında ortaq cəhətlər çoxdur. Ortam, şərtlər fərqli olsa da, hər iki qrupda vicdanlı, məsuliyyətli, əqidəsinə sadıq, sözü və əməli bir, doğru əməli doğru zamanda etmək cəsəratinə malik şəxsiyyətlər olur. Vicdan və məsuliyyət, inam və sədaqət, vətənpərvərlik və cəsərat anlayışları istər müharibə, istərsə də postmüharibə dövrü şəxsiyyətlərinin ortaq əxlaqi-etik keyfiyyətləri, ali məqsədə və ictimai hədəflərə çatmaqda əsas meyarlarıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. İbrahimov Mübariz Ağakərim oğlu / http://anl.az/el/emb/MILLI_QEHREMANLAR/qehremanlarimiz/Ibrahimov_Mubariz.pdf 15.10.23
2. Mübariz İbrahimovun son məktubu / <https://kayzen.az/blog/Ramil/18217/m%C3%BCbariz-ibrahimovun-son-m%C9%99ktubu.html> 25.04.2015
3. Qurani-Kərim (ərəb dilindən tərcümə edənlər: Z.M.Bünyadov, V.M.Məmmədəliyev). Bakı: “Nurlar” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2020, 616 s.
4. Qurbanova Naibə. Bayrağı düşməyə verməyən oğlan – Natiq Qasimov / <https://modern.az/reportaj/88824/bayrai-dusmene-vermeyen-olan-natiq-qasimov/> 09.11.2019
5. За что можно осудить Армению в связи с пленением Натига Гасымова? / <https://factchecking.az/ru/news/view/1814/za-cto-mozhno-osudit-armeniyu-v-svyazi-s-pleneniem-natiga-gasymova>
6. Polad Həşimov: əfsanəyə dönən general / <https://memorial.az/az/qehremanlarimiz/338> 20.03.2024
7. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün müdafiəsi ilə əlaqədar yaralananların və şəhid ailələrinin təminatına dəstək fondunun (“YAŞAT” Fondu) vəsaitinin formalaşdırılması, idarə olunması və ondan istifadə qaydası. 08 dekabr 2020. <https://president.az/az/articles/view/48583>
8. Sosial sahibkarlıq mənəvi dəyərdir. Elmi redaktor: Yeganə Mirzəyeva. Bakı: 2020, 128 s.
9. Uludağ Süleyman. Takva. TDV İslam Ansiklopedisi. Cild 39. İstanbul: 2010, s. 485-486.